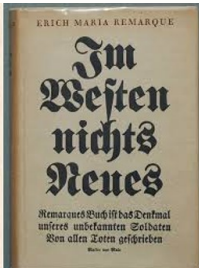

De loopgraven

Een spade werd even waardevol als een geweer. In hun eenvoudigste vorm waren de loopgraven weinig meer dan met elkaar verbonden schuttersputjes, uitgravingen die diep genoeg waren om enige dekking te bieden. Het waren drassige greppels die stikten van de ratten. De loopgraven werden steeds vaker door gangen met elkaar verbonden. Sappen waren loopgraven naar vooruitgeschoven posities in het niemandsland. Tegen eind 1914 werden de gangen dieper, met hout verstevigd en van enige accommodatie voorzien. Vanaf 1915 doorstond dit front nog drie zeer grote en een aantal kleinere offensieven, waarbij de hele frontzone en een aldoor breder wordend hinterland totaal werden vernietigd.

All Quiet on the Western Front...*

**Deze titel verwijst naar de zogenaamde rustige periode aan het Westelijk Front. Het is tevens de titel van het gelijknamig boek "Im Westen nichts Neues" van de Duitse oorlogsveteraan Erich Maria Remarque uit 1929. Het boek werd in 1930 verfilmd. In 2020 volgde een remake.*

Na de Tweede Slag bij Ieper werd het schijnbaar rustig aan het front in België. Plaatselijk werden echter nog tientallen aanvallen opgezet die vele duizenden mensenlevens kostten. Maar tijdens het interval tussen twee raids of acties bestond het leven van de infanteriesoldaat uit een eindeloze opeenvolging van periodes aan en achter het front. In de frontlijn mocht je niet worden gezien en probeerde je enige beschutting te vinden tegen de omstandigheden. Als er geen zware beschietingen plaatsvonden, de scherpschutters je niet in het vizier kregen, het weer je niet dwong om in het water te staan of te slapen, de bevoorrading min of meer lukte en het ongedierte niet met je schrale kost aan de haal ging, liep je nog het risico dat je 's nachts op patrouille moest of in een raid in het niemandsland betrokken raakte. Maar dikwijls was het leven aan het front ook saai.

In steun, een reservepositie even naar achter, waren er veel lastige momenten. Altijd moesten wegen en loopgraven worden hersteld, had de eenheid in de eerste linie hulp nodig, of de artillerie meer munitie. Alleen de derde periode, die van enkele dagen bivak achter het front, op kantonnement, was een zegen. Daar kon je weer mens onder de mensen worden, een glaasje drinken, een film of concert meepikken, meisjes zien, baden of inkopen doen, en wie weet, als je geen straffen wachtten, en geen vliegtuig het kamp bombardeerde, zelfs uitrusten!

Michel Taupiac was afkomstig uit een landbouwersgezin uit de Tarn-et-Garonne. Hij was negenentwintig toen de oorlog uitbrak en kwam bij de 44ste batterij van het Franse 58ste Artillerieregiment terecht. Tijdens zijn oorlogscampagne schreef Taupiac regelmatig naar zijn vriend Justin Cayrou, die voorlopig niet gemobiliseerd was omdat hij voor de oorlog bij een ongeval een oog had verloren.

2 mei 1915

Beste vriend

Eindelijk, ik kan je schrijven in iets rustiger omstandigheden, nu de grote vlagen van de voorbije dagen een beetje aan het uitdoven zijn. Je hebt ongetwijfeld al horen praten over de furieuze aanval die bij leper heeft plaatsgevonden, waar alle destructiemiddelen door die bandieten aan de overkant werden aangewend. Arm land, wat blijft er toch van over? Het was al helemaal geruïneerd door de hevige gevechten van november vorig jaar.

Van die dorpen met hun pittoreske hoeves, die het rijke, Vlaamse vlakke land zo mooi emalleerden, schiet maar weinig meer over dan een ruïne en een vlammenzee, een immens massagraf voor mens en dier, de befaamde trofee van die verschrikkelijke oorlog.

Afgelopen winter was het landschap niets meer dan een modderzee, maar nu, met de komst van de lente, probeert de vegetatie op alle mogelijke manieren door te breken om een groene lijkwade te leggen over al die kleine bulten die samen, als golven, de modderige oevers van de IJzer vormen. Dat kleine riviertje, waarvan de naam reeds een formidabele bijklink oproept, de schokbreker, waar de reusachtige horden van het Pruisische militarisme zich reeds op vastgelopen hebben. Een achtenswaardig graf voor dat ras. De lente zaait op de anonieme graven plukjes gras en wilde bloemen. De tijd zal de rest voor zijn rekening nemen, en van die hele cyclopenstrijd zal slechts een beetje modder overblijven. Ik zal je maar niet over mijn rol in deze oorlog spreken. Ik ben slechts het rolnummer X, een deeltje van een schakel in deze gigantische ketting. Momenten van nostalgie en afkeer wisselen elkaar af. Soms zeg ik tegen mezelf: zorg dat je hier vandaan komt. En heel vaak: wat doet het er ook toe? Dat ik hier maar sterf in volle overtuiging, met een sprankeltje glorie in de ogen, of dat ik later lekker kleinburgerlijk op een dodenakker eindig: wat doet het ertoe, het leven is me nooit zachtvaardig gezind geweest, en over mijn toekomst hangen donkere wolken. Ik zal niets doen om te verdwijnen, het heldenbloed stroomt niet door mijn aderen. Ik krijg zelfs rillingen als de dood iets te dicht in mijn omgeving zijn neus aan het venster steekt, en zonder erbij na te denken doe ik wat men

hier 'zijn plicht' pleegt te noemen. Ik ben een van die anonieme miljoenen die slechts een instrument vormen om een bloederige pagina in de menselijke geschiedenis te schrijven.

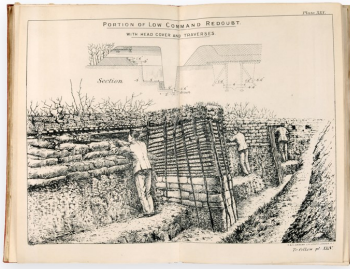
Dit tijdperk zal later gereconstrueerd worden met veel heroïsme, verdriet en lafheid.

Wachtend op nieuws van jou, jouw Vriend

Taupiac

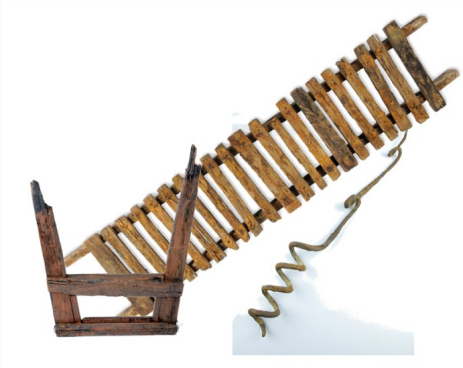

*Veldgrafkruis gemaakt van stoelonderdelen
– graf Louis De Mahieu – 31.08.1918*

Inplanting

Loopgraven hadden een zigzagvorm om de schade bij een directe inslag of een aanval te beperken. Voor en tussen de linies bevonden zich prikkeldraadversperringen. Om de loopgraaf zo droog mogelijk te houden, werden loopplanken op de bodem gelegd, vanaf 1916 eventueel in combinatie met houten A-frames. Dat waren houten elementen in de vorm van een omgekeerde hoofdletter A. Door de loopplanken op de bovenste balk te leggen, ontstond daaronder een soort afwateringsgreppel. Borst- en rugwering van de loopgraaf werden met houten planken, ijzeren golfplaten, vlechtwerk en zakken met aarde versterkt. Her en der waren schuilplaatsen uitgegraven of werden, later, bunkers gebouwd.

Blootgesteld aan weer en wind verbleven de troepen in greppels die vergeven waren van de ratten. Er was nauwelijks vers water en dus weinig hygiëne, en van enige privacy was al helemaal geen sprake. Aanvankelijk schuilden de soldaten in primitieve hopen, later ook in bunkers en ondergrondse diepe dug-outs. Ze konden zich warmen aan kleine kachelletjes. De proviand raakte dikwijls niet ter plaatse, het eten was zelden warm en het was weinig gevarieerd. Bovenop de fysieke ellende kwam de onzekerheid: altijd loerde het doodsgevaar want er kon elk moment een granaat inslaan. Het kwam er in de loopgraven vooral op aan te overleven, maar de soldaten probeerden niettemin hun comfort te verhogen en de verveling tegen te gaan, maar het allerbelangrijkste was het contact met thuis.

Begin oktober 1917 probeerde **Charles Edmonds** het grillige ritme van het bombardement te bezweren met op bijgeloof gestoelde rituelen. Zijn handelingen deden hem denken aan Dr. Samuel Johnson (1709-1784), de invloedrijke Britse schrijver, literatuurcriticus en auteur van A Dictionary of the English Language (1755), die zijn hele leven geplaagd werd door angststoornissen en tics, zoals het dwangmatig aanraken van iedere lantaarnpaal op weg.

Ik had behoefte aan wat afleiding. Ik had een veel heftiger tijd meegemaakt dan alle anderen, maar evengoed kan ik mezelf niets wijsmaken, ik kon gewoon niet tegen granaatvuur. Ik raakte dan in de loop van de dag in een volkomen neurotische toestand. Een beschieting meemaken is de ideale gelegenheid om zo'n zenuwziekte op te lopen waardoor Dr. Johnson elke lantaarnpaal aanraakte wanneer hij door Fleet Street wandelde. Je denkt aan absurde voortekens en bezweringen om de granaat die je hoort aankomen af te weren. Een sterk innerlijk gevoel dwingt je om in die of die houding te gaan zitten, om een specifiek voorwerp aan te raken, om een bepaald aantal maten van een liedje

geluidloos tussen je tanden te fluiten. Als je het liedje op tijd af hebt, ben je veilig – tot de volgende komt. Dat absurde gedrag mondt uit in een somber, overrompelend fatalisme. Je bedenkt vol afschuw dat je een vergissing hebt begaan in het zelfopgelegde ritueel, of dat het voorspellende teken dat je zelf bedacht had in je nadeel uitvalt. Je hebt het idee dat de granaten doelbewuster en accurater zijn dan mogelijk is. Ze lijken een eigen wil te hebben en boosaardig rond te zwerven tot ze een doel zien waar ze op neer kunnen beuken; ze lijken zich expres ergens op af te slingeren met het heftige gebulder van hun naderende komst; ze tarten je stilzwijgende opluchting wanneer ze ver weg vallen, door

stukken verwrongen staal zuchtend en mompelend honderden meters in jouw richting te slingeren, lang nadat de schok van de explosie is uitgedoofd. Elk stuk geschut en elk soort projectiel heeft zijn eigen persoonlijkheid. Oude soldaten beweerden altijd dat ze het kaliber van een granaat herkenden aan het geluid, en dat ze altijd konden voorspellen welke granaten gevaarlijk dichtbij zouden belanden. Maar het hing veel meer dan zij dachten af van het bereik en de aard van het tussenliggende terrein. Soms sprong een granaat jubelend met de pop van een champagnekurk uit de loop van een veldkanon, vloog met een gestaag zoemend crescendo over je heen en ontplofte met een volledig verwachte knal; soms werd een granaat gelost uit een verre batterij zwaar geschut en maakte een enorme boog door de lucht, met toenemende snelheid en lawaai als een naderende snelrein, zwaar en zeker. Granaten die over valleien en bossen vlogen, hadden een vreemde echo en tarten iedere verwachting; granaten die in een omheinde ruimte vielen, kwamen gewoon ineens neer met een dubbele explosie, zonder enige waarschuwing. Sommige granaten floten, andere gilden, andere tolden door de lucht, gorgelend als water dat uit een kan werd geschonken.

Dus zat je de hele dag te luisteren, te rekenen, te hopen of te wanhopen, gooide je

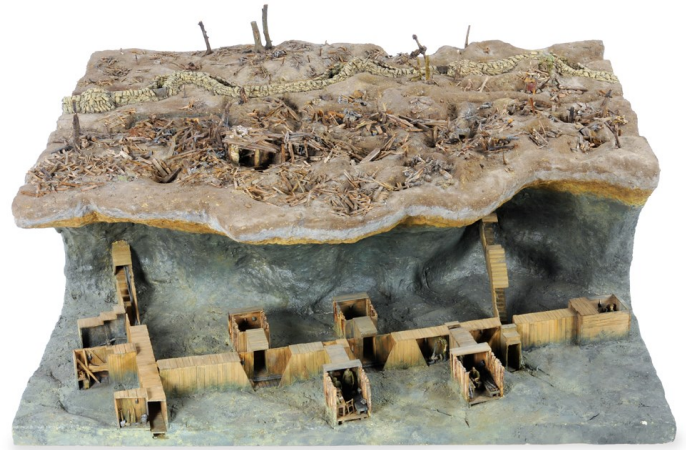
het op denkbeeldige akkoordjes met het lot en wedde je met jezelf hoe groot de kans was op die verscheidene gruwelen.

'Toffee Apple' – Brits mortier

Eén bepaald kanon leek meer rechtstreeks in jouw richting te vuren dan andere. Je wachtte zo gefocust tot dat kanon weer aan de beurt was dat je andere, reëlere gevaren bijna over het hoofd zou zien. Dan komt het eindelijk. Je houdt koortsachtig vast aan het gesprek; je praat een beetje te snel; je zenuwen raken gespannen, en terwijl je als een man blijft kijken en praten, verlies je je spieren onwillekeurig een beetje uit de hand. Trillen je knieën een beetje? Knipper je met je ogen? Is je gezicht vertrokken van angst? Je vraagt het je af, maar je kunt het niet weten. Dwing jezelf om iets te doen, iets te zeggen, iets te denken, anders raak je de controle kwijt. Zorg dat je jezelf in de hand krijgt met wat willekeurige bewegingen. Trommel een deuntje met je vingertoppen op je knie. Niet overhaasten – houd het ritme aan – maak het af, dan zul je deze keer veilig zijn. Hier komen bijgeloof en zenuwtics om de hoek kijken. Als het kind dat niet op de lijntjes tussen de stoeptegels stapt en zich alleen veilig voelt wanneer het elke voet op zo'n vierkante tegel plaatst, heb jij het gevoel dat dit ritueel je beschermt. Terwijl het gebulder van een naderende granaat dichterbij komt en luider wordt, luister je vanbinnen koortsachtig naar de granaat, en vanbuiten kalm naar het gesprek. Steeds met dat nerveuze getrommel op je knie; niet het ritme verbreken, anders wordt de betovering verbroken en werkt de bezwering niet. De granaat komt bulderend dichterbij. Wat zegt Thorburn daar? 'O ja! De rantsoenen kwamen om negen uur, genoeg voor twee keer zoveel man als wij zijn!' (Explosie!) Goddank, het deuntje was snel genoeg afgelopen. Maar dan komt er een overweldigende paniekgolf. De volgende granaat wordt de dichtstbijzijnde, het hoogtepunt van de dag. Wat is de volgende granaat als de lucht nooit vrij is van hun geluid? De volgende die in elk geval dichtbij komt. Maar hoe dichtbij? Welke is dichtbij genoeg om de spanning te verbreken? Thorburn zegt: 'We hebben de rum vandaag niet uitgedeeld. Dat kunnen we het beste doen als het donker wordt, vind je niet?' (Enorme ontploffing!) 'God', zeg je geschokt, terwijl je even je masker van onverschilligheid laat vallen. Je gluurt schuld bewust naar de anderen en vraagt je af of zij ook zo toneelspelen. Houd jij dan in elk geval wel net zo goed de schijn op als zij? Wat een eruststelling dat Wolfe zo'n optimistische voorspelling doet. Op een middag stond ik eens op het punt om in te storten. Mijn geluk sloeg om; mijn zelfmisleidende bezwering faalde; de voortekens waren ongunstig en er knalde een granaat in de modder, waardoor er aardkluiten omhoogspatten en we werden bedolven onder de splinters. Ik vloekte en bewoog me nerveus en verloor de controle over mijn gezichtsuitdrukking. 'Rustig maar', zei Thorburn, terwijl hij een hand op mijn arm legde. Dat was mijn dieptepunt. Het granaatvuur nam af en stopte, en langzamerhand kreeg ik dankzij het optimisme van Wolfe en het onbezorgde van Thorburn mijn opgewektheid terug.

Yorkshire Trench & Dugout

De Yorkshire Trench was eerst een Franse, daarna een Britse loopgraaf uit 1915. In 1917 werd het tracé verlegd en met A-frames aangepast. Ernaast werd een grote ondergrondse schuilplaats gecreëerd. Bij het begin van de Derde Slag bij Ieper werd deze diepe dug-out gebruikt als hoofdkwartier van twee bataljons van de Royal Welsh Fusiliers en daarna verlaten. In februari 1992 werd hij een eerste maal verkend door de Diggers, een groep amateurarcheologen. De zware kleibodem, zeker in de noordelijke saillant, maakte van het graven van deze dug-outs, vaak op amper een paar honderd meter van de vijandelijke linie, een zware en gevaarlijke onderneming. Ook het verblijf erin was niet bepaald comfortabel, onder meer door de voortdurende strijd tegen het grondwater.

In het educatieve dagprogramma [The Salient Illustrated](#) ga je dieper in op het verhaal van de (enige) authentieke en bewaard gebleven loopgraaf.

Opdracht: [Bekijk de reportage](#) 'Getuigenissen uit de loopgraven' van oorlogsverslaggever Jan Eikelboom van aan het front in de Donbas, Oekraïne (17 januari 2023). vanaf 2:30. Schrijf op basis daarvan 'een brief aan je beste vriend(in)', inspireer je op de brief die Michel Taupiac op 2 mei 1915 naar zijn vriend Justin